

Valeriu Anania,

Drama divină a lui Hyperion

(Telegraful Român, 17-20/1983).

E greu de presupus că la aniversarea unui secol de la publicarea *Luceafărului* lui Eminescu s-ar mai putea scrie despre acest poem și altceva decât articole festive. Toată critica literară românească, de la condeiele cele mai autorizate până la cutezătorii dizertației de circumstanță, l-a analizat din toate unghiurile și planurile, unanimă în a recunoaște că el reprezintă nu numai culmea creației eminesciene, ci și un pisc de nimeni încă atins în relieful poeziei noastre naționale. Că *Luceafărul* exprimă, în esență, condiția singulară a geniului în relație cu oamenii obișnuiți, condiție în interiorul căreia nici el nu poate fi fericit și nici nu poate feri pe cineva, e astăzi un loc comun. Limpeziri îndestulătoare s-au făcut și asupra dublei surse de inspirație a poemului: pe de-o parte basmul românesc *Fata din grădina de aur*, cules și publicat de Künisch, pe de alta, legenda lui Hyperion, din mitologia greacă. Primei surse i se datorează drama epică, de interes secundar pentru analiza de profunzime; cea de a doua e menită să revele concepția filosofică a poetului, sublimată în încregătura lirică a mării poezii.

Un poem de talia *Luceafărului* însă are și însușirea de a rămâne pentru totdeauna o operă deschisă. Cu fiecare nouă lectură e posibilă abordarea ei dintr-o altă perspectivă și descifrarea unor sensuri ascunse. Din acest punct de vedere, e de reținut atenția cu care o seamă de critici au stăruit asupra naturii duale a eroului principal, în speță a Luceafărului, și a relației dintre el și Divinitate. Problema pare la început simplă, deoarece, potrivit mitologiei antice, Hyperion se născuse din Ouranos și din Gheea și, ca atare, el aparținea deopotrivă celor două lumi, cerul și pământul, bucurându-se de facultatea implicării în oricare dintre ele, după voie și împrejurări. Luceafărul lui Eminescu însă se declară ca fiind născut din cer și din mare. Pământului îi aparține nu el, ci fata de împărat. În altă împrejurare își revendică soarele drept tată și noaptea drept mamă. Modalitatea lui de a deveni accesibil fetei este transfigurarea prin mijlocirea fie a apei, fie a întunericului, de unde și dubla lui înfățișare în visul acesteia, de înger sau demon, ceea ce a făcut posibilă descifrarea simbolului androgin. Teluricul așadar, nu este un element al naturii lui, ci doar un mediu de oglindire și o cale de acces către lumea fenomenală. Pe de altă parte, mitologicul Hyperion era unul din cei doisprezece titani, primele creaturi cu care se începe vasta

teogonie elenă. În poemul eminescian, Luceafărul e o ființă cu desăvârșire singulară, unica lui relație metafizică fiind aceea cu Domnul, spre care se îndreaptă cu aripi uriașe, mistuind spațiile, și asupra căruia poetul, magistru al imaginii, nu ne oferă nici un fel de reprezentare. Poate că tocmai imposibilitatea de a determina dubla natură a Luceafărului prin simpla lui raportare la mitul grecesc i-a făcut pe unii cercetători să nu se mulțumească cu o simplă suprapunere de motive; în demersul critic a fost introdusă o nouă relație, aceea dintre Hyperion și Logos. Ar fi de amintit G.Călinescu (timid și marginal), D. Murărașu (didactic, dar foarte direct și explicit), Zoe Dumitrescu-Bușulenga (explorând zonele subtile), Mihai Bulacu (norocos pe document). Aceștia din urmă îi datorăm, se pare, descoperirea unei pagini inedite de manuscris eminescian (în Biblioteca Academiei) pe care se află însemnarea: **Legenda Luceafărului**, dedesubtul căreia începe transcrierea autografă a prologului din Evanghelia după Ioan. Ar fi de văzut, mai la adânc, dacă această vecinătate este o simplă coincidență (din mâna unui poet care-și notează, pe aceeași pagină, gândurile cele mai disparate, după cum îi vin în minte) sau dacă legătura dintre cele două însemnări e deliberată, organică și unitară.

Că autorul luceafărului cunoștea bine Biblia și că citise numeroase cărți bisericești, e fapt sigur. Că intelectul său era atras cu precădere de textele profunde, nu e nici o îndoială. Tot atât de învederată este și aspirația spiritului său către zonele absolutului, prezentă în întreaga sa operă. Ca atare nu pentru un simplu divertisment va fi transcris el prologul Evangheliei a patra și nu puțin va fi meditat asupra deschiderii: „**La început a fost cuvântul**”. Eminescu nu putea să ignore că acest Cuvânt de la început, în mărturisirea creștină nu era altceva decât Fiul, a doua persoană a Sfintei Treimi, de o ființă cu Tatăl „prin Carele toate s-au făcut”. Așadar, Cuvântul e de aceeași esență cu Tatăl și participă la creație ca factor activ. Prologul ioanic însă mai are un pol: „Și Cuvântul trup s-a făcut”. Prin urmare, la început e vorba de Logosul primordial, născut din Tatăl mai înainte de timp, apoi de Logosul întrupat, născut din Fecioară prin Duhul Sfânt. Iisus Hristos are două naturi, dumnezeiască și omenească: prin cea dintâi participă la creație, prin cea de a doua el devine accesibil oamenilor și participă la dramele acestora prin afectele lor: bucurie, întristare, milă, mânie, șovăire, suferință, moarte. Logosul întrupat se dăruie lumii fenomenale: de dragul ei devine lumina tuturor.

În universul poemului eminescian, o întrebare crucială: îi aparține Hyperion naturii create, sau participă la natura divină necreată? Câteva variante ale **Luceafărului**, păstrate în manuscris, folosesc de câteva ori sintagma „Lumină din Lumină”, evident preluată din Simbolul Credinței și

cu trimitere directă la Logosul primordial. Dacă poetul nu a folosit-o și în textul definitiv, aceasta se lămurește prin tendința oricărei mari poezii de a evita explicitul și de a opta pentru implicit, în favoarea ambiguității artistice, ceea ce asigură deschiderea perpetuă a unei capodopere. În textul pulbicat însă e tot atât de limpede că Hyperion are aceeași natură cu a Tatălui. Domnul se referă la „*Cuvântul meu dintâi*”, la cel ce răsare „*din genuni*” „*cu-o-ntreagă lume*” (nu odată cu lumea, ci cu lumea după el). În zborul său înalt, Luceafărul vede „*ca-n ziua cea dintâi, cum izvorau lumine*”, ca o amintire a părtășiei lui la creație. Dorința lui de a deveni muritor înseamnă trecerea lui sub „o altă lege”, o lege căreia, evident, nu-i aparține acum. Fetei de împărat îi declară limpede că el e „*nemuritor*”, pe Domnul îl roagă să-i reia „*al nemuririi nimb*”. Mai mult, în refuzul său de a-i acorda statutul unui muritor, Tatăl folosește pluralul, ca și cum ei doi ar forma o comunitate : „*Noi nu avem nici timp, nici loc,/ Și nu cunoaștem moarte*”.

Mai există o pricină pentru care în Hyperion nu putem vedea o simplă creatură. Printre alte însușiri, creatura rațională este înzestrată și cu libertate, dar cu o libertate proprie naturii ei, adică cu facultatea de a opta, esențial, între două alternative, între cer și pământ, bine și rău, lumină și întuneric, frumos și urât, viață și moarte. Puterea de opțiune însă implică virtualitatea împotrivirii. În principiu, orice făptură rațională își poate asuma starea de revoltă împotriva propriei condiții. Pentru ea Creatorul nu este doar Dumnezeu și Parinte, e și Stăpân. Conștiința limitelor poartă în sine sămânța posibilității de a se răzvrăti. Au făcut-o îngerii în cer, a făcut-o primul om pe pământ. Revolta le e atribuită și titanilor mitologici. Dintre care Hyperion era unul. Or, în ciuda numelui său, Luceafărul lui Eminescu nu este un Lucifer. El nu este nici un Adam. Ars de dorința de a-și asuma „*o altă lege*”, el nu se revoltă, ci se roagă: nu neagă, ci afirmă: nu revendică, ci solicită. Relația dintre el și Domnul nu este aceea dintre rob și stăpân, ci dintre fiu tulburat și tată înțelept. El i se adresează Acestuia prin numai două apelative : „*Părinte*” și „*Doamne*”, cerându-i să-l „*dezlege*” „*de greul negrei veșnicii*”, să-i acorde libertatea de a se naște „din păcat”, condiție pe care evident, nu o avusese niciodată.

În acest moment intevine adevărata drama a Luceafărului. Arzătoarea lui solicitare se izbește de un răspuns implacabil: îți dau orice, „*dar moartea nu se poate*”. Ah, nu pentru că Părintele n-ar vrea sau că nu i-ar înțelege tulburarea, ci, simplu, pentru că „nu se poate”. Dacă se prezumă o neputință a lui Dumnezeu, una singură, aceasta e imposibilitatea lui de a deveni creatură, de a se limita pe Sine, de a renunța la propria Lui esență, de a-și anula Ființa. Imposibilitatea e nu numai a Părintelui, ci și a lui Hyperion, ca

unul ce participă la natura Acestuia. Nici de data aceasta el nu se revoltă, ci doar înțelege. El cel menit să lumineze, a fost luminat. Scena idilică de pe pământ, spre care Tatăl îi îndreaptă atenția în final, e acum lipsită de importanță. Drama s-a consumat.

Se va fi gândit oare Eminescu la rugăciunea din Ghetsimani? Iisus –omul șovăie în fața crucii și-i cere Tatălui, „dacă este cu putință”, să nu fie răstignit. Tatăl însă tace. Iisus știe că „nu este cu putință”, că cele două voințe trebuie să rămână coincidente. Aceeași tăcere L-ar fi întâmpinat și dacă, de pildă, după înviere, i-ar fi cerut Tatălui ca, de dragul oamenilor, să nu se înalțe la cer, ci să rămână cu ei și printre ei în trup văzut, să-i fie iubirea la îndemâna tuturor. „Nu se poate”. Locul Său e de-a dreapta Tatălui, lumina Lui trebuie să vină din cer, unde urmează să-și redobândească slava de care s-a lipsit o vreme.

Luceafărul eminescian, ca astru al nopții, pare a fi și creatură, dar mai degrabă un ipostas al increatului, cu menirea de a lumina. Drama lui este aceea că nu-și poate părăsi condiția ipostatică. Este numai o dramă interioară, nu și o prăbușire tragică; din brațele și de sub alintările flăcăului, fata îl zărește iarăși, revenit pe cer, și-l cheamă din nou. Logosul poate fi trădat, dar nu uitat: puterea lui de atracție rezidă în natura lui divină, sursă de suferință, dar și de supremă înțelegere.

Desigur, după cum nu există o corespondență riguroasă între motivul Luceafărului și mitul antic al lui Hyperion, ea nu se dezvăluie nici în relație cu prologul Evangheliei după Ioan. Nu poate fi ignorată, printre altele, prezența filosofiei kantiene sau înrâurirea cosmogoniilor orientale. Dar că în cei zece ani de meditație și elaborare, poetul s-a folosit de categoria Logosului-primordial și întrupat-pentru o configurare inițiativă a eroului său pare a nu fi nici o îndoială. Aceasta însă nu înseamnă că în Luceafărul-sau în oricare altă operă-trebuie căutată o „teologie” a lui Eminescu. Gândurile de mai sus nu sunt altceva decât un adaus la o ipoteză exegetică asupra capodoperei eminesciene. Dacă se vor dovedi și viabile, ele pot fi un pios omagiu la un centenar de excepție (Valeriu Anania, **DIN SPUMELE MĂRII**, Colecția homo religiosus, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 141-146).